Eliade și Cioran, în oglindă. Subtextele biografice și ideologice ale unei polemici din 1933

Ștefan FIRICĂ

Universitatea din București, Facultatea de Litere
University of Bucharest, Faculty of Letters
Personal e-mail: stefanfirica@yahoo.com

Eliade and Cioran, in the Mirror. Biographical and Ideological Subtexts of a 1933 Debate

In the summer and autumn of 1933 there takes place an interesting debate, both overt and covert, between Mircea Eliade and Emil Cioran, two significant representatives of the "young generation". The texts involved in the intellectual duel are of different sorts: existentialist essays, reportages from Berlin, open letters, and even some fragments of fiction. The debate lies on the background of a rich, entangled extra-literary context. On the one hand, Eliade makes a turning-point decision in his private life, which affects, or more precisely hurts, a close friend of Cioran. On the other hand, the authors start to acknowledge deeper differences between their life-views, i.e. between their particular ways to define identity, an issue of great concern for them and for their "generation", at that time. The significance of this moment is confirmed by the fact that both writers will evoke it vividly, in their later memoirs. This article proposes a biographical and ideological reading of the polemic, by putting together some pieces written by Eliade and Cioran in the same timespan, around 1933-'34.

Keywords: modern Romanian literature, Cioran, Eliade, identity, political fiction, existentialism, nationalism

Până în vara lui 1933, Cioran și Eliade se întâlnesc rar și corespondează reținut, nedepășind anumite formule de politețe. Avuseseră ocazia să converseze în vremea unor evenimente organizate de asociația Criterion: în 1932, în cadrul unui simpozion din ciclul *Idoli*, proaspătul absolvent al Facultății de Filosofie și Litere susținuse o comunicare pe tema lui de licență, *Bergson și filosofia vieții;* la începutul anului următor, ar fi trebuit să conferențieze și despre *Nihilismul spiritual*, însă anunțatul simpozion *Directive spirituale în noua generație* nu s-a mai ținut[2]. La 22 de ani, încă insuficient cunoscut în presa culturală, Cioran este cel care își asaltează mult mai notoriul amic (de 26 de ani), autor al unor foiletoane care stârniseră vâlvă (*Itinerariu spiritual)*, cu o aventură complexă în India, încununată printr-un roman căruia i se decernase un premiu important (*Maitreyi)*, orator carismatic, lider incontestabil al „tinerei generații".

Mini-portrete în oglindă

Pe scurt, între cei doi tineri încă nu s-a spart gheața, când Eliade decide să răspundă unei (probabile) epistole a lui Cioran printr-o *Scrisoare către un provincial* pe cât de urbană în ton, pe atât de înțepătoare prin aluziile mai mult decât grăitoare pentru membrii grupului criterionist, și nu numai pentru ei. Scrisoarea deschisă

intitulată *Moment nespiritual* apare în *Cuvântul* din 3 iunie 1933 și, conform rețetei retorice adoptate în tot ciclul, e adresată unui corespondent fictiv alcătuit prin comasarea trăsăturilor discursive ale mai multor personaje reale. De astă dată, chiar și un cititor neprevenit îl putea ghici sub masca „provincialului" apostrofat pe Cioran: Eliade vorbește despre scrisorile „scrise cu sânge, cu furie, dense și violente, amare și nostalgice, erudite și subtile, câteodată aducând cu ele spaime de apocalips" și adaugă, numaidecât, „de câte ori am așteptat neliniștit să aflu din ziare vestea sinuciderii d-tale!..."; îi mai reprosează corespondentului „exasperanta d-tale agonie", îl ironizează pe „unul mai breaz [care] scrie apologia barbariei" (citând titlul exact al unui articol cioranian proaspăt apărut în *Vremea)*, și încheie ironic cu nădejdea „că Emil Cioran a renunțat să mai umple lumea cu retorica lui abilă și facil profundă asupra neantului și a agoniei"[3]. În foileton, sunt pomeniți și alți comilitoni, dar saturația lui Eliade față de inflația de filosofie „a neantului și a agoniei" pe Cioran îl vizează, înaintea tuturora.

Urmează câteva luni în care cei doi autori se portretizează, reciproc, în texte destul de relevante, atât pentru dinamica „tinerei generații", cât și pentru traseele lor ideologice individuale. Întâi, în iulie 1933, Eliade scrie romanul *Întoarcerea din rai*, în elaborarea căruia speră să înainteze substanțial, după ce părăsește mansarda deja încinsă sub soarele de vară și se retrage într-un han de la marginea satului Săcele din județul Brașov, la recomandarea Mariettei și a lui Haig Acterian. Prozatorul nu lucrează singur, Sorana Țopa îl însoțește și stă mai mult în cameră, din pricina vremii ploioase, iar atunci când Eliade iese la o plimbare solitară în pădure, profită pentru a-i citi manuscrisul primei părți, lăsat neglijent pe masă. E de bănuit că personajul secundar Teodoru își făcuse deja apariția în acțiune. În primele capitole ale romanului, Pavel Anicet părăsește într-o după-amiază alcovul Unei, vag plictisit, și se întâlnește întâmplător pe stradă cu Vlădescu, de la care află pățania amicului comun Teodoru. Sorana Țopa nu va fi avut nicio dificultate în a-i ghici sub măștile celor patru eroi pe Eliade, pe sine însăși, pe Comarnescu și pe Cioran: primul, ezitând între două amante, a doua, patetică în dragostea ei exasperată, al treilea, bonom și mediocru, iar ultimul, tocmai scăpat teafăr dintr-o tentativă eșuată de sinucidere; toți patru, priviți fără complezență prin lentila dezabuzată a lui Anicet-Eliade. Rezultatul acestei lecturi de identificare, naive dar în spiritul textului, îl cunoaștem din *Memoriile* scriitorului: Sorana plânge și se înfurie ca o walkirie, iar Eliade o părăsește nu peste mult timp, preferând compania calină a celeilalte iubite, Nina Mareș[4].

Dacă eroina Una se reține doar prin afecțiunea ei sufocantă, Teodoru are parte de un mini-portret și mai corosiv. Dintr-un motiv pe care Anicet nu ezită să îl eticheteze drept „banal" și „sentimental", el înghite două pastile de sublimat, dar, țipând de frică, e transportat de urgență la spital și salvat. „Blegul inteligent" care este Vlădescu găsește în subita lui spaimă un fior tragic („Să fii disperat, să vrei să mori, și să-ți fie totuși frică de moarte?!"; sau: „un tip care ajunge la o filosofie a suprimării, și nu se poate suprima. Este o dramă, să știi..."[5]). În schimb, Anicet vede în gestul tânărului autor specializat în eseuri despre neant cel puțin lașitate, dacă nu și impostură: „tipul nu mă interesează: cu atât mai mult cu cât d. Teodoru a scris atâtea studii despre sinucidere și despre neant. Nimeni nu are dreptul să se salveze înainte de vreme, sinucigându-se. Toate lucrurile acestea sunt atât de banale, de ieftine, exasperant de ieftine. Tragedii, tragedii peste tot locul; cred că cea dintâi datorie a unui tânăr este să ignore tragicul, să-și extirpe din sentimentele sale sentimentul iremediabilului, al inutilului, al agoniei și neantului. Să trăiască întâi ca oamenii și ca vitele, fie orice o fi, întâmplă-se orice s-o întâmpla..."[6]. Teodoru, din *Întoarcerea din rai*, face figură de demagog al neantului, ca și Balaban, tânărul teribilist din *Huliganii* (1935), adept autoproclamat al unei filosofii vitalist-nihiliste: „Când trăiesc, nu-mi dau seama de toată zădărnicia vieții... [...] Când scriu, însă, nu mai pot renunța la luciditate. Văd atunci lucrurile așa cum sunt. Văd cât de singur este omul, ce ridiculă și tragică singurătate..."[7]. La fel ca și Teodoru, Balaban compune niște cărți „desperate, inumane, fundamental triste"[8] și, când nu o face, se zvonește că se implică frenetic în activități sexuale.

În pofida rutinei de a carica *persona* lui Cioran, în romane, Eliade nu-i neglijează, totuși, mesajul. Mai multe articole concepute tot în 1933 problematizează cu anumită încăpățânare chestiunea „disperării", „agoniei", „tragismului" și se poate presupune, chiar în absența unei referințe nominale, că interlocutorul fictiv cu care polemizează Eliade rămâne tot Cioran: „Este o panică a desperării, o manie colectivă în fața răului, o histerie în fața efemerului, o frică sugestionată în fața neantului. [...] Haide, domnilor, mai domol cu tânguirile, mai domol cu desperarea. Căutați înlăuntrul ființei d-stră acel crâmpei de nebunie și de faptă, aduceți la lumină acel ridicul «Ei, și?» și zvârliți-l bărbătește în mijlocul descompunerii generale"[9]. Din alt eseu se lămurește că Eliade apreciază, la Cioran ca și la Petru Manoliu, curajul de a-și fi asumat subiectul tragic într-un regim maximal, într-o cultură care n-ar fi cunoscut, în mod tradițional, asemenea intensități, nici prin pesimismul eminescian (mai împăcat), nici prin „sufletul românesc" recognoscibil în folclor (tranzacțional și acomodant). „Viziunea agonică a existenței" ar fi un import de ultimă oră al „tinerei generații", de la Unamuno, Șestov, Klages, Heidegger. Și anume, unul întru totul lăudabil, dar numai într-o primă instanță: căci, dacă experimentarea durerii pe viu e necesară pentru a lua contact cu universul fără

narcoticul niciunei iluzii, perseverarea în durere e diabolică. Disperarea, agonia ș.cl. se devalorizează prin repetiție, „ajung negative, sterpe și inutile dacă nu sunt depășite. [...] A te așeza [...] în deznădejde și a privi și judeca viața și lumea de acolo – mi se pare și neesențial și neeficace. Deznădejdea și agonia pot fi trepte, nu centre”[10]. Treptele conduc, cum era de așteptat, la trăirea sacrului, adică la ceea ce înțelege autorul prin „bucurie”. Polemica dintre Eliade și Cioran reeditează, aici, clasica ceartă dintre mistic și ateu. Conștiința tragică e nota de bază a filosofiei existențiale pe care și Eliade o îmbrățișează, numai că el o contemplă numai ca pe actul întâi al unei piese care sfârșește, apoteotic, printr-o soluție de salvare, cum ar fi calea „nebuniei”, „faptei”, „bărbăției”, credinței. Dimpotrivă, stagnarea în „monotonie”, „oprirea în loc”, „automatizarea” în „disperare” ar însemna „mumificarea” în șablonul unei practici discursive care nu mai poate aduce nimic fecund. Eliade recomandă ferm, dimpotrivă, „o adâncă schimbare, o completă prefacere”[11].

Cioran citise, cu certitudine, *Moment nespiritual* și *Invitație la bărbăție* (eseul apărut în *Vremea* la 1 octombrie), atunci când și-a conceput replica tăioasă *Omul fără destin* (publicată și ea în *Vremea*, la 8 octombrie). Îi va fi povestit Sorana Țopa și despre personajul Teodoru, cel încondeiat fără milă de Anicet-Eliade, în romanul aflat pe masa de lucru, în iulie? Este probabil că sinucigașul ratat exista în manuscrisul la care avusese ea acces, la Săcele. Știm cu siguranță că, imediat după aceea, în timp ce Eliade s-a întors singur la București, ea l-a vizitat pe Cioran la Sibiu, istorisindu-i, cu patetismul caracteristic, detaliile nu prea plăcute ale recentei despărțiri. Emil și Sorana se cunoșteau cel puțin din primăvara aceluiași an, având ocazia să se adâncească în discuții repetate „despre Neant”[12]. Acum, eseistul (mai tânăr cu 12 ani decât actrița) va fi simțit și imboldul cavaleresc de a-i lua apărarea unei femei pe care o socotea nedreptățită de un act (pe care-l cataloga drept) egoist și nepăsător al șefului „generației” sale[13].

Pe lângă această intrigă erotică, nu trebuie totuși să neglijăm antecedentele ideologice ale duelului literar dintre cei doi scriitori. L-am văzut pe Eliade șarjând, cu diferite prilejuri, contra „agoniilor” cioraniene; la rândul lui, Cioran va fi presărat în corespondența trimisă din Berlin săptămânalului *Vremea*, în vara și în toamna lui 1933, unele insinuări privitoare la lipsa de curaj a autorului lui *Maitreyi*[14]. Reacția lui cea mai consistentă va sosi în numărul din 8 noiembrie 1933 al aceluiași periodic.

Cioran își construiește întregul articol în jurul distincției dintre „omul cu destin” și „omul fără destin”, caracterizați printr-o sumă de trăsături contrastive: obsesiuni grele, infinită seriozitate, adâncime, pesimism, disperare vs. mobilitate, îndoieli, lipsă de fatalitate, echilibru, confortabilitate, jucărie, distracție, superficialitate, atenuare, diversitate de cea mai periferică vulgaritate, platitudine. N-ar fi exclus ca, în ploaia de determinări tipologice, să se fi strecurat și un ecou al stereotipului regional „ardelenism” vs. „miticism”, de care tânărul rășinărean nu era străin[15]. De prisos să precizăm care categorie e apreciată și care, depreciată; de asemenea, în ce categorie se include autorul și în care îl arondează pe Eliade. La un moment dat, Cioran citează în deriziune o frântură din articolul publicat de Eliade cu o săptămână înainte și ironizează „pe toți aceia cari ne cheamă la bărbăție”[16] (trimițând direct la titlul acelui articol, *Invitație la bărbăție):* sunt puținele rânduri în care polemica ia aspectul unui atac *ad hominem;* în rest, argumentația se învârte, filosofic, în jurul celor două categorii generale. Este corectă autoevaluarea târzie a lui Cioran, din *Exercices d'admiration*, asupra intențiilor sale juvenile de a trasa o distincție între „obsedați” și „antiobsedați”[17]. Și încă mai revelator modul în care a rafinat această polaritate între „obsedați” și „disponibili” criticul Nicolae Manolescu, într-un comentariu asupra eseului publicat în franceză, în 1986[18]. De altfel, vârstnicii Eliade și Cioran și-au recunoscut retrospectiv apartenența la cele două tipologii, reprobându-și, autoironic și înțelept, exaltarea cu care aderaseră la ele, în tinerețe[19]. E limpede că Cioran a atins, în articolul scris în 1933, o coardă cu răsunet prelung, nimerind o primă formulare memorabilă a unei speculații care îl va urmări și mai târziu, despre două psihologii ale creației.

Totuși, articolul mai suportă încă o lectură, odată ce remarcăm recurența anumitor elemente lexicale. Autorul acuză „omul fără destin” pentru că nu ar deține „teme și forme centrale”, că nu ar avea „o axă internă și un sâmbure personal” și, „neavând acest sâmbure, n-are nici privilegiul acestei imanențe a destinului în interioritatea ființei”, căci „imanența, esențialitatea și ireversibilitatea sunt notele esențiale ale destinului”[20]. Or, câmpurile semantice ale centralității, esențialității, interiorității erau intens exploatate de Eliade și Cioran de-a lungul anilor'30, în *Oceanografie*, *Fragmentarium*, *Pe culmile disperării*, *Cartea amăgirilor*, *Schimbarea la față a României* și în zeci de articole rămase în periodice. Reconstituind viziunile paralele ale celor doi scriitori despre identitate, vom putea recupera și infrastructura ideologică a disputei consumate în 1933, vara și toamna; pentru că vom sesiza că fiecare dintre autori funcționează cu rolul precis de personaj negativ în scenariul identitar imaginat de celălalt. Nu mult timp după aceea, ei își vor retracta acuzele, mai ales Cioran, care își va cere scuze pentru radicalismul cu care și-a judecat prietenul și va arunca toată vina pe influența Soranei, într-o scrisoare din 1935[21]. Dar deocamdată, doi ani mai devreme, Cioran vede în Eliade prototipul omului inautentic și la fel, în oglindă, îl vede Eliade pe Cioran.

Eliade despre identitate: lepădarea de tot ce e omenesc

Cunoscut în lumea literară mai ales pentru romanul *Maitreyi*, unanim apreciat de critică pentru finețea tehnicii analitice, Eliade are totuși rezerve semnificative față de modul în care epoca sa înțelege psihologismul, și mai ales pentru baza filosofică pe care el se sprijină, individualismul. Pentru că, în spatele diversității aparente de tipuri și caractere, în fața atomizării profilurilor particulare care defilează în modernitate, el găsește o realitate mai profundă, aceeași dată pentru toți. Scriitorul ar fi chemat, deci, să dea glas nu multiplicității, ci unicității umane. În același an 1933, extrem de bogat în biografia lui (intelectuală), Eliade formulează un *distinguo* între „originalitate" și „autenticitate", înțelegând prin prima dezideratul de a te arăta diferit de oricine altul cu orice preț, iar prin a doua imboldul de a fi tu însuți, indiferent dacă astfel vei semăna cu ceilalți, așa cum o floare „își atinge existența ei deplină, nealterată, neoriginală" tocmai fiind aidoma celorlalte flori[22].

Articolul, altfel apărut într-o revistă obscură, va cunoaște o anume gloriolă, dând naștere unor dialoguri aprinse. Legionarul Mihail Polihroniade crede a vedea la Eliade un interes crescând pentru naționalism, pe care nu știe însă dacă să îl aplaude sau nu („Nu știm încă dacă această atitudine va fi definitivă sau e numai un joc, un capriciu de o clipă ca atâtea altele cu care ne-a obișnuit în strălucita dar nestatornica sa carieră"[23]). Polihroniade pune la îndoială tocmai statornicia autorului lui *Maitreyi*, care și-ar putea relua oricând, se teme el, „strălucitoarea carieră de fluture intelectual, zburând cu elan, cu patos și cu artă neprețuită, din experiență în experiență, din aventură în aventură, din autenticitate în autenticitate"[24]. E posibil ca invocarea zborului „din experiență în experiență, din aventură în aventură" să facă o aluzie inelegantă la nehotărârea erotică a lui Eliade între Sorana Țopa și Nina Mareș, notorie în tot cercul criterionist, căci Sorana nu-și ținuse secretul suferinței. Iată, așadar, tocmai reproșurile din articolul lui Cioran despre inconstanța, superficialitatea și celelalte presupuse defecte ale lui Eliade, exprimate aproape cu aceleași cuvinte cu două săptămâni mai devreme.

Eliade îi ripostează imediat, iritat, lui Polihroniade[25], și va reveni cu precizări asupra propriei viziuni despre identitate într-un articol mai târziu, din 1936. Aici postulează existența unui nivel abisal al ființei, unde diferențele specifice se șterg, în favoarea unei unități primordiale, generice. Autocunoașterea presupune a începe autoexplorarea de la suprafața psihologică și a coborî în sine până la acest „centru" arhetipal, în care individualitatea se autoanulează în favoarea unei unități supraindividuale:

> „Drumul către *ființă* începe printr-o mare căutare de sine, dar sfârșește dincolo de sine [...]. Autenticitatea, fără de care nimic nu e valabil, îți cere să fii *tu însuți* – dar, realizând-o, te recunoști *dincolo de tine* (dragostea, mistica, istoria). Caută-te pe tine însuți – cu sinceritate, cu îndrăzneală, și vei vedea că *tu* ești în altă parte decât în tine; te vei găsi sub umbra lui Dumnezeu, sau adânc îngropat alături de morții tăi."[26]

La capătul drumului spre centru, Eliade găsește sacrul, consubstanțial cu esența etnică, sintetizată aici prin metafora „morților". Ceea ce înseamnă că lepădarea de anumite particularități de viață personală nu poate fi acuzată ca inconstanță, superficialitate, frivolitate ș.cl. Dimpotrivă, este o probă inițiatică prin care individul își depășește propriile angoase, obsesii, dezesperări, ca să se reinventeze „sub umbra lui Dumnezeu" și a națiunii; ceea ce, în scenariul lui Eliade, e exact ceea ce Emil Cioran nu face și nici nu-și dorește să facă.

Cioran despre identitate: transformarea prin suferință

Cu toate acestea, în paralel, și Cioran lucrează la un scenariu al autotranscenderii, în regie proprie. O regie care presupune mai puțină figurație arhetipal-religioasă și mai multă întindere acordată imaginarului psiho-terapeutic.

Cioran împarte oamenii în două categorii distincte: cei cu „esențe" tari, capabili a-și croi un „destin", și cei cu „esențe" slabe, schimbători și neînstare de nicio formă de consecvență cu ei înșiși. Despre primii, autorul vorbește mai puțin (părându-i-se, probabil, rari)[27]. Ultimii ar părea condamnați definitiv la o existență mediocră, dacă nu ar primi, totuși, încă o șansă: aceea de a-și conștientiza cu sinceritate debilitatea și de a-și trăi deprimarea / angoasa / disperarea la o asemenea intensitate, încât aceasta să se transforme, subit, în contrariul ei[28]. Inconstanța, vagabondajul sufletesc, fuga de sine aduc fără greș plafonarea; adâncirea încăpățânată într-o obsesie centrală și definitorie, până la limita nebuniei, e singura cale pe care individul „slab" o are la dispoziție pentru a se salva și pentru a deveni unul „tare", demn de un „destin". „Negrul" / „întunericul" devine atunci „strălucire" / „lumină" – procesul e arătat și în articolul *Omul fără destin:*

> „nu reprezinți cu adevărat un destin dacă n-ai anumite puncte negre, negre până la strălucire, de un întuneric arzător, adânc până la halucinație și infinit până la vertigii. [...] Astfel se explică de ce pentru unii anumite teme vin până la exasperare, pentru ce ei nu pot lichida cu problemele lor centrale, pentru ce ei mor cu fiecare obsesiune."

În timp ce superficialii (ca Eliade) se pot desprinde cu ușurătate de orice problemă sentimentală sau intelectuală:

„Aceia cari sunt veșnic noi, cari lichidează în fiecare clipă cu temele de gândire și cu formele de simțire, cari n-au teme și forme centrale, ci cultivă pitorescul și esteticul vieții interioare, se irită de această adâncime pe care ei o numesc banalitate, când, în realitate, diversitatea lor este cea mai periferică vulgaritate și cea mai reprobabilă platitudine."[29]

Pe sine, Cioran se concepe în mod evident ca făcând parte din cealaltă categorie, a celor slabi însă capabili să se schimbe prin suferință, așa cum se vede dintr-o scrisoare către Petru Comarnescu din 27 decembrie 1933:

„Sunt un individ care, supt influența suferinței, m-am transformat total, chiar dacă această transformare n-ar fi decât adâncirea nelimitată a unor elemente anterior date. Cred cu frenezie și cu fanatism în virtuțile neliniștii și ale suferinței și cred cu atât mai mult cu cât acestea, dacă m-au deznădăjduit și m-au otrăvit, nu mi-au creat mai puțin o conștiință a destinului meu, o exaltare ciudată pentru misiunea mea."[30]

Prin valorizarea virtuților curative ale depresiei, Cioran își fructifică propriul fundal psihobiografic. În această logică oximoronică, având experiența propriilor stări paradoxale, el vorbește despre „boala pozitivă", „fericirea oamenilor triști", „bucurie în neliniște", „voluptate în suferință", „fericire în nefericire" sau „exaltare și depresiune"[31]. Schema mentală e simetrică: cu cât pendulul emoției va coborî mai jos în „depresie", cu atât el se va ridica mai sus, compensator, în „extaz". Repetiția acestui *pattern* disforic-euforic, evocând sinusoida maniaco-depresivă, e caracteristica profundă a scrierilor cioraniene de tinerețe[32] și îi structurează narațiunile despre identitate.

Concluzii. Din nou despre polemica din 1933

E greu de apreciat în ce măsură cei doi viitori buni prieteni se contrazic din punct de vedere ideologic în polemica din 1933, ambii promovând în discursurile lor varietăți ale unei identități ierarhizate, cu un „centru" și cu o „periferie", ambii bricolând scenarii ale autotranscenderii, pentru a-și imagina propriul drum spre „centru". O diferență imediat vizibilă constă în ponderea vocabularelor pe care le întrebuințează ei în scenariile lor: Eliade apasă pe limbajul religios, pe când Cioran își psihologizează vădit textele. De aici decurge și o diferență mai importantă: Eliade are viziunea unei „esențe" atemporale, predefinite, iar Cioran introduce în joc contingența biografică, pariază pe șansa de a modifica, prin existență, această „esență". Mai modern, într-un sens existențialist, Cioran se situează la jumătatea drumului dintre sinele plin-transcendent al lui Eliade și sinele gol-anxios al lui Eugen Ionescu. Dar distincțiile acestea nu sunt fructificate în episodul polemic din 1933, care, de aceea, nici nu atinge o mare tensiune intelectuală, rămânând ancorat într-un context circumstanțial biografic.

Note:

1. This work was supported by a grant of the Ministry of Research and Innovation, CNCS - UEFISCDI, project number 21 / 2018, PN-III-P1-1.1-PD-2016-0142, within PNCDI III.

2. Cioran îl citea pe Eliade, cu viu entuziasm, încă din liceu (în anii 1926-'28), și intra în grupul „tinerei generații" pe la începutul anilor '30 (Florin Țurcanu, *Mircea Eliade. Prizonierul istoriei*, Traducere din franceză de Monica Anghel și Dragoș Dodu, cu o prefață de Zoe Petre, Ediția a II-a revăzută, București, Editura Humanitas, 2007, p. 114, 231). Totuși, prima întâlnire dintre cei doi a avut loc abia în 1932, în București (Emil Cioran, *Exerciții de admirație. Eseuri și portrete*, Traducere de Emanoil Marcu, București, Editura Humanitas, 1993, p. 115). Datele despre cele două simpozioane Criterion se regăsesc în cronologia volumului Emil Cioran, *Opere***,** *Ediție îngrijită de Marin Diaconu, Introducere de Eugen Simion, București, Academia Română, Fundația Națională pentru Știință și Artă, vol. I, 2012, p. CLXIX-CLXX.* Admirația lui Cioran față de Eliade, dar și inexistența unei intimități între cei doi, se citesc în retorica politicoasă utilizată de autorul rășinărean într-o scrisoare din 25 martie 1933: „Mă gândesc cu multă simpatie la matale și regret că în viața mea te-am văzut atât de rar". Și formula de adresare este, încă, prevenitor-distantă („Dragă Mircea Eliade", față de formula familiară „Dragă Mircea", folosită mereu după plecarea lui Cioran în Germania, cu bursa Humboldt) (*Ibidem*, vol. II, p. 1020, 1033). Relația dintre Eliade și Cioran se strânge treptat, corespondența lor începe să dezbată chestiuni de interes pentru amândoi prin 1935, iar în 1936, întorcându-i numeroasele dovezi de admirație afectuoasă, Eliade participă la corectura în șpalturi a volumului *Schimbarea la față a României*, alături de Aurel Cioran (*Ibidem*, p. 1412-1413).

3. Mircea Eliade, *Moment nespiritual*, în *Cuvântul*, 3 iunie 1933, citat din Mircea Eliade, *Profetism românesc*, București, Editura Roza Vânturilor, 1990, vol. I, p. 116-118.

4. Întreaga întâmplare e povestită și comentată de Mircea Eliade în *Memorii,* Ediție și cuvânt înainte de Mircea Handoca, București, Editura Humanitas, 1991, vol. I, p. 276-283. Pentru o evocare a personalității actriței Sorana Țopa, vezi rubrica realizată de Ion Vartic, *Dosar Sorana*

Țopa, în *Apostrof*, an V, nr. 3-4 (46-47), 1994, p. 11-14.
5. Mircea Eliade, *Întoarcerea din rai*, Ediție îngrijită și cuvânt înainte de Mircea Handoca, București, Editura Garamond, 1995, p. 36, 38. Epitetele – „banal", „sentimental", „bleg inteligent" – aparțin protagonistului-narator Pavel Anicet (*Ibidem)*.
6. *Ibidem*, p. 36.
7. Mircea Eliade, *Huliganii*, Ediție îngrijită și cuvânt înainte de Mircea Handoca, București, Editura Garamond Internațional, 1995, p. 227-228.
8. *Ibidem.*
9. Mircea Eliade, *Invitație la bărbăție*, în *Vremea*, VI, nr. 307, 1 octombrie 1933, p. 3.
10. *Justificarea bucuriei*, în Mircea Eliade, *Oceanografie*, Cu un desen inedit de Marcel Iancu, București, Editura Cultura Poporului, 1934, p. 183.
11. Toate citatele din ultimele două enunțuri sunt preluate din eseurile *Justificarea bucuriei* (*loc. cit.)* și din *Moment nespiritual* (*loc. cit.*, p. 118).
12. Scrisoarea lui Cioran către Eliade din 25 martie 1933 este redactată în camera Soranei, așa cum spune însuși autorul (Cioran, *Opere*, *ed. cit.*, vol. II, p. 1020). Pentru discuțiile dintre Cioran și Sorana Țopa, v. Cioran, *Exerciții de admirație*, *ed. cit.*, p. 122.
13. Toate speculațiile psihologice din spatele episodului sunt prelucrate după mărturiile târzii ale lui Eliade – în *Memorii (ed. cit.*, vol. I, p. 282) – și Cioran – în *Exerciții de admirație* (*ed. cit.,* p. 122-123).
14. Eliade, *Memorii*, *ed. cit.,* vol. I, p. 282.
15. Cioran vestejește cu mai multe prilejuri bucureștenismul, profețind, în schimb, un posibil rol de lider național al Ardealului (v., de exemplu, *Decepții și speranțe în jurul Ardealului*, în Cioran, *Opere*, *ed. cit.*, vol. II, p. 651-656). Iată și un fragment grăitor dintr-o scrisoare expediată lui Bucur Țincu, la 3 iulie 1933, despre bucureșteni: „Dacă este ceva impresionant acolo [în București, n.n.], apoi este faptul că nimeni nu prezintă un mister sau un punct problematic în ființa sa, că totul își găsește o corespondență în exterior, că expresia este accesibilă până la banalitate sau platitudine. Oamenii nu ascund un destin fiindcă, dincolo de multiplele variațiuni ale vieții, nu găsești o axă sau un centru de energie ireductibilă. Trebuie să ți-o mărturisesc: pentru mine, niciun bucureștean autentic n-a fost o problemă. Asta înseamnă că acel tip de om nici nu realizează subiectivitatea ca atare, cu toate formele ei complexe" (*Ibidem*, vol. II, p. 1025-1026).
16. Cioran, *Omul fără destin*, în *Vremea*, 8 noiembrie 1933, preluat din *Opere*, *ed. cit.*, vol. II, p. 452. Trăsăturile contrastive dintre „omul cu destin" și „omul fără destin" sunt preluate din aceeași sursă, p. 449-453.
17. Cioran, *Exerciții de admirație*, *ed. cit.*, p. 116.
18. Nicolae Manolescu, *„Obsedați" și „disponibili"*, în *Teme franceze*, Antologie, prefață, notă asupra ediției de Cristina Chevereșan, București, Editura Institutul Cultural Român, 2006, p. 183-190.
19. Eliade își reevaluează negativ disponibilitatea care l-a împins la „cruzimea" față de Sorana, în *Memorii*, reconstituind circumstanțele biografice ale articolului *Omul fără destin:* „Cioran a fost extrem de impresionat de suferințele Soranei și, pe bună dreptate, indignat de cruzimea și inconștiența mea" (*Memorii*, *ed. cit.*, p. 282). În schimb, după obiceiul lui, își răscumpără simbolic inconsecvențele sau „paradoxurile" din anul 1933 (printre care și ezitarea între Sorana și Nina) introducându-le într-un scenariu ontologic-religios: „Nu *les extrêmes se touchent* – ci *coincidentia oppositorum*. Nu era, cred, aplecare către extravaganță și paradox. Era, mai degrabă, camuflat [...], *modul meu de a fi religios în lume*" (*Ibidem*, p. 279). Cioran vârstnicul e mai puțin indulgent cu tânărul Cioran, a cărui constanță în „obsesii" o califică acum drept abulie, în contrast cu inconstanța lui Eliade, pe care o valorizează pozitiv: „Pentru că eram abulic, mă socoteam mai avansat decât el, ca și cum abulia mea ar fi fost rezultatul unei cuceriri spirituale sau al unei voințe de înțelepciune" (*Exerciții de admirație*, *ed. cit.*, p. 121).
20. Cioran, *Omul fără destin*, citat din *Opere*, *ed. cit.*, vol. II, p. 449-453.
21. „Te criticam, fiindcă puteai deveni sfânt, dacă ai fi voit. Am fost prea mult influențat de discuțiile cu Sorana despre tine. Deși am pentru tine o simpatie infinită și nedezmințită, simt uneori o dorință să te atac, fără argumente, fără probe și fără idei. De câte ori am avut ocazia să scriu ceva împotriva ta, de atâtea ori am observat o creștere a afecțiunii. Pentru toți oamenii pe care îi iubesc am un sentiment atât de complex, de haotic și de echivoc, încât mă apucă amețelile când mă gândesc" (*Ibidem*, vol. II, p. 1087). Cioran îi trimite această scrisoare lui Eliade în decembrie 1935, după lectura romanului *Huliganii*.
22. *Originalitate și autenticitate*, în *Discobolul*, nr. 7-8, 1933, preluat din Mircea Eliade, *Oceanografie*, *ed. cit.*, p. 177.
23. *Convertirea d-lui Mircea Eliade la românism* (nesemnat), în *Axa*, nr. 18, 19 septembrie 1933, p. 3.
24. M. Polihroniade, *Românismul d-lui Mircea Eliade*, în *Axa*, nr. 19, 1 octombrie 1933.
25. Replica lui Eliade, *O convertire la românism* (în *Cuvântul*, nr. 3021, 22 septembrie 1933) apare după primul articol, nesemnat, al lui Polihroniade.
26. *Profesorul Nae Ionescu*, în *Vremea,* IX, nr. 463, 15 noiembrie 1936; citat din Eliade, *Profetism românesc*, *ed. cit.*, vol. II, p. 189 (articolul este reluat în postfața lui Mircea Eliade la volumul lui Nae Ionescu, *Roza vânturilor).*
27. Pentru Cioran, atât oamenii (identități personale) cât și națiunile (identități colective) sunt caracterizați prin „esențe" tari sau slabe. Nediscutând despre oamenii cu „esențe" tari, el alocă în schimb un spațiu considerabil națiunilor care fac parte din aceeași categorie, mai ales în *Schimbarea la față a României*. Acestea sunt numite, în spiritul lui Spengler sau Scheler, „națiuni puternice". Totuși, cu titlu de excepție, menționăm un astfel de personaj cu „esență" puternică și plină, în publicistica cioraniană de tinerețe: el este „hitleristul" din articolul *Aspecte germane*

(Cioran, *Opere*, *ed. cit.,* vol. II, p. 478).

28. Cioran vorbește despre „esența" (sau „substanța", „sâmburele", „germenul", „centrul") unei identități, personale sau colective, în primele trei cărți publicate și în marea majoritate a articolelor. Pentru distincția dintre esențele „pline" și „goale" (sau prezentând „goluri psihologice", „deficiențe", „absențe", „defecte"), vezi cap. *Tragedia culturilor mici* din *Schimbarea la față a României*, în Cioran, *Opere*, *ed. cit.*, vol. I, p. 401-430.

29. Cioran, *Omul fără destin*, în *Opere*, *ed. cit.*, vol. II , p. 450-451.

30. *Ibidem,* vol. II, p. 1039.

31. V. toate aceste sintagme în eseurile cioraniene publicate în anii '30, preluate din *Opere*, *ed. cit.*, vol. I, p. 142 („exaltarea și depresiunea"), p. 233 („boala pozitivă"), 272 („bucurie în neliniște", „voluptate în suferință", „fericirea în nefericire"); vol. II, p. 461 („fericirea [...] oamenilor triști").

32. Valentin Protopopescu încadra imaginarul cioranian în nosografia *borderline*, invocând, ca argument al încadrării, „*absența oricărei structuri*" (Valentin Protopopescu, *Cioran în oglindă. Încercare de psihanaliză*, Editura Trei, București, 2003, p. 215-216). Or, tocmai revenirea obsesivă la aceeași structură de bază se impune de la sine, la tânărul Cioran. De-abia scriitorul matur va renunța la „curba" euforică, cantonându-se în graficul „negativ" al depresiei.

Bibliography:

(nesemnat). *Convertirea d-lui Mircea Eliade la românism / The Conversion of Mr. Mircea Eliade to Romanianism*. În: *Axa*, nr. 18, 19 septembrie 1933, p. 3.

Cioran, Emil. *Exerciții de admirație. Eseuri și portrete / Exercises of Admiration. Essays and Portraits*, Traducere de Emanoil Marcu, București, Editura Humanitas, 1993.

Cioran, Emil. *Opere. Vol. I-IV / Works. Vol. 1-4,* Ediție îngrijită de Marin Diaconu, introducere de Eugen Simion. București, Academia Română, Fundația Națională pentru Știință și Artă, 2012-2017.

Eliade, Mircea. *Huliganii / The Hooligans*. Ediție îngrijită și cuvânt înainte de Mircea Handoca. București, Editura Garamond Internațional, 1995.

Eliade, Mircea. *Întoarcerea din rai / The Return from Paradise*. Ediție îngrijită și cuvânt înainte de Mircea Handoca. București, Editura Garamond, 1995

Eliade, Mircea. *Invitație la bărbăție / Invitation to Manhood*. În: *Vremea*, VI, nr. 307, 1 octombrie 1933, p. 3.

Eliade, Mircea. *Memorii / Memoirs.* Ediție și cuvânt înainte de Mircea Handoca. București, Editura Humanitas, 1991.

Eliade, Mircea. *O convertire la românism / A Conversion to Romanianism*. În: *Cuvântul*, nr. 3021, 22 septembrie 1933.

Eliade, Mircea. *Oceanografie / Oceanography*. Cu un desen inedit de Marcel Iancu. București, Editura Cultura Poporului, 1934.

Eliade, Mircea. *Profetism românesc / Romanian Prophetism*, vol. II. *România în eternitate / Romania in Eternity*. București, Editura Roza Vânturilor, 1990.

Ionescu, Nae. *Roza vânturilor / The Wind Rose*. București, Editura Roza Vânturilor, 1990.

Manolescu, Nicolae. *Teme franceze*. / *French Topics* Antologie, prefață, notă asupra ediției de Cristina Chevereșan. București, Editura Institutul Cultural Român, 2006.

Polihroniade, M. *Românismul d-lui Mircea Eliade / The Romanianism of Mr. Mircea Eliade*. În: *Axa*, nr. 19, 1 octombrie 1933.

Protopopescu, Valentin. *Cioran în oglindă. Încercare de psihanaliză / Cioran in the Mirror. An Essay of Psychoanalysis*. Editura Trei, București, 2003.

Țurcanu, Florin. *Mircea Eliade. Prizonierul istoriei / Mircea Eliade. The Prisoner of History*. Traducere din franceză de Monica Anghel și Dragoș Dodu, cu o prefață de Zoe Petre, Ediția a II-a revăzută. București, Editura Humanitas, 2007.

Vartic, Ion (realizator al rubricii). *Dosar Sorana Țopa / A Sorana Țopa Dossier.* În: *Apostrof*, an V, nr. 3-4 (46-47), 1994, p. 11-14.